

УДК 658.15

О. А. Морозов,
аспірант кафедри підприємництва та економіки підприємства,
Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8420-9778>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.4.159

ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

O. Morozov,
Postgraduate student of the Department of Entrepreneurship
and Economy of Enterprise, University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

FORMATION OF ENTERPRISE PROFIT: THEORETICAL ASPECT

У статті розглядаються актуальні питання, пов'язані з існуючими підходами до визначення сутності формування прибутку підприємств. Значення прибутку визначає фінансовий успіх підприємства і його ефективність у господарюванні. Розглянуто теоретичні аспекти формування прибутку підприємства, включаючи узагальнене тлумачення авторів щодо сутності терміну "прибуток", який представляє собою остаточну грошову оцінку виробничої та фінансової діяльності підприємства. Визначено важливість забезпечення ефективного управління результатом діяльності підприємства, що призводить до позитивної динаміки прибутку. Також розглянуто фактори, що впливають на величину прибутку, такі як зовнішні та внутрішні чинники, екстенсивні та інтенсивні аспекти, а також позавиробничі аспекти. Запропоновано джерела підвищення прибутковості та рентабельності підприємства з урахуванням впливу фактору економічної нестабільності. Оскільки підвищення прибутковості взагалі сприяє сталому розвитку підприємства, його конкурентоспроможності та забезпечує стійкість у динамічному бізнес-середовищі.

The article examines pertinent issues related to existing approaches to defining the essence of profit formation in enterprises. The significance of profit determines the financial success of the enterprise and its efficiency in economic activities. Theoretical aspects of enterprise profit formation are discussed, including a comprehensive interpretation by authors regarding the essence of the term "profit," representing the ultimate monetary evaluation of the production and financial activities of the enterprise. The importance of ensuring effective management of the enterprise's performance outcome, leading to a positive profit dynamic, is emphasized. Factors influencing the magnitude of profit, such as external and internal factors, extensive and intensive aspects, as well as non-production aspects, are also considered. Sources for increasing the profitability and efficiency of the enterprise are proposed, taking into account the impact of the economic instability factor. As increasing profitability generally contributes to the sustainable development of the enterprise, its competitiveness, and ensures stability in a dynamic business environment.

Increasing the profitability of a business is a key objective for several reasons, primarily manifesting in the efficiency of operations. Improved profitability can indicate the optimization of business processes and the optimal utilization of resources, reflecting the level of efficiency in both managerial and production processes. High profitability makes a company more attractive to potential investors and creditors, providing greater opportunities for obtaining credit and financing.

Profitable enterprises can invest in new technologies, research, and development, making them competitive in the market. It enables the possibility of lowering prices or enhancing the quality of goods and services. The growth in a company's profitability allows for the creation of reserves and resilience in the face of economic instability, providing the capacity to respond to risks and unforeseen circumstances.

Increased profitability also generates additional financial resources for investing in new innovative projects, contributing to the exploration of new markets and expanding the range of goods and services. Overall, the growth in a company's profitability contributes to sustainable development, enhances competitiveness, and ensures stability in a dynamic business environment.

Ключові слова: прибуток підприємства, розвиток підприємства, стійкий розвиток підприємства, підприємницька діяльність, зовнішні фактори, внутрішні фактори.

Key words: enterprise profit, enterprise development, sustainable enterprise development, entrepreneurial activity, external factors, internal factors.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретичних основ формування прибутку підприємства та розробка шляхів щодо підвищення ефективності процесу управління прибутком підприємства в умовах фінансово-економічної кризи спричиненої військовою агресією.

ВСТУП

Результати економічної діяльності підприємства визначаються різноманітними економічними показниками, серед яких ключовим є прибуток. Цей показник відіграє важливу роль у фінансовій стабільності та платоспроможності підприємства, а також в подальшому розвитку підприємства. Прибуток є важливою динамічною силою в економіці, стимулюючи підприємців до фінансової діяльності і сприяючи соціально-економічному прогресу. Для забезпечення стійкого розвитку підприємства в довгостроковій перспективі необхідно ефективно оптимізувати його доходи і витрати, а також дбати про джерела фінансування. Таким чином, важливо впровадити ефективний механізм управління прибутком на підприємстві, що в свою чергу сприятиме розвитку економіки країни в цілому.

Прибуток допомагає забезпечити фінансову стійкість підприємства, забезпечуючи достатні ресурси для покриття всіх витрат і забезпечення роботи компанії в умовах непередбачуваних ситуацій. Величина прибутку впливає на інвестиційну привабливість підприємства. Високий прибуток може привертати нові інвестори та дозволяти залучати капітал для розвитку. Прибуток є джерелом фінансування для різноманітних розвіткових проєктів та інновацій, що сприяє підтримці конкурентоспроможності підприємства на ринку. Прибуток може бути розподілений між власниками підприємства у вигляді дивідендів або використа-

ний для покращення фінансового стану акціонерів. Прибуток визначає ефективність та життєздатність підприємства, впливаючи на його подальший розвиток та взаємодію з економічним середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику формування прибутку підприємства розглядали в своїх працях багато вітчизняних науковців, такі як А. Поддєрьогін, С. Покропивний С., Р. Сагайдак-Нікітюк, Субботович Ю.А., П. Харів, Н. Ярошевич та інші. Однак в умовах кризового стану економіки країни, є необхідність подальшого аналізу теоретичних основ формування прибутку підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вимога до пошуку нових стратегій управління прибутком обумовлена не лише розвитком ринкових відносин в українській економіці, але і серйозним впливом військової агресії спричиненої вторгненням росії. Війна в Україні викликала значні труднощі та зміни в економічному ландшафті. Саме через це переосмислення

Таблиця 1. Класифікація різних підходів до розуміння сутності поняття "прибуток"

Автор	Трактування
А. Сміт	Під прибутком розумів дохід промислового капіталіста, що залишився після сплати ренти земельному власнику і відсотка власнику грошового капіталу. Прибуток вважався породженням усього авансованого капіталу, а його отримання кінцева мета капіталістичного виробництва
А. Поддєрьогін	Прибуток – це частина додаткової вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство одержує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована і набере грошової форми.
Н.Б. Ярошевич	Прибуток є метою підприємницької діяльності й джерелом витрат на розвиток виробництва. Прибуток і його рівень характеризує ефективність виробництва, збиток засвідчує неефективне господарювання.
С.Ф. Покропивний	Визначає прибуток як залишену після відшкодування на виробничу і комерційну діяльність підприємства усіх витрат частину виручки. Але лише кількісне визначення категорії не розкриває усієї економічної природи прибутку та обмежує його розуміння.
М.І. Бойчик	Прибуток є вартісним показником, вираженим у грошовій формі – вкладеного капіталу, отриманого доходу, понесених затрат тощо, а також із діючим порядком його податкового регулювання

Джерело: узагальнено за даними [7–11].

Рис. 1. Характеристика ролі прибутку в сучасних умовах діяльності підприємства

Джерело: узагальнено за даними [1–6].

концепції "прибутку" стає ще більш актуальним завданням. Наразі існують різні погляди на визначення терміну "прибуток", і ці точки зору розходяться як серед вітчизняних, так і серед закордонних економістів.

Необхідність зміни стратегій управління стає необхідною для адаптації підприємств до непередбачуваних економічних умов, викликаних воєнним конфліктом. Умови нестабільності та ризику вимагають ретельного аналізу, планування та управління фінансовими ресурсами для забезпечення стійкості та виживання підприємств у такому складному економічному середовищі.

Прагнення до отримання прибутку відображає основний принцип раціональної поведінки в економіці, який передбачає досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат, оскільки прибуток узагальнено представляє різницю між отриманими доходами і сукупними витратами, аналіз заходів для збільшення прибутку та факторів, що впливають на рентабельність підприємств, є актуальним і виправдовує розгляд цього питання [1; 2]. Прибуток

відіграє важливу роль в умовах сучасної економіки (рис. 1).

Поняття прибутку підприємства не тільки відзначається різноманітною суттю своєї ролі, але й включає в себе ряд функцій, які він виконує. За широким поняттям "прибуток" криється множина різних визначень та аспектів. Джерела формування прибутку можна представити у вигляді таблиці (табл. 2).

За засобами визначення джерел формування прибутку, які враховуються у його обліку, вирізняють прибуток від продажу продукції, прибуток від реалізації майна та прибуток від операцій, що не пов'язані із збутом. Головним джерелом прибутку на підприємстві є прибуток, що виникає від реалізації продукції, робіт або послуг, і цей вид прибутку пов'язаний з особливостями галузі діяльності. Дохід від реалізації майна є прибутком, отриманим від продажу застарілих чи невикористовуваних основних фондів і нематеріальних активів, а також надлишків запасів сировини, матеріалів і інших товарів, із зменшенням суми витрат, які підприєм-

Таблиця 2. Джерела формування прибутку

Джерела формування прибутку, що використовуються при його обліку	Прибуток від реалізації продукції
	Прибуток від реалізації майна
За джерелами формування прибутку чи за основними видами діяльності підприємства	Прибуток від позареалізаційних операцій
	Прибуток від операційної діяльності
	Прибуток від інвестиційної діяльності
За складом елементів, що формують прибуток	Прибуток від фінансової діяльності
	Маржинальний прибуток
	Балансовий або валовий прибуток
За характером оподаткування прибутку	Чистий прибуток
	Оподатковуваний прибуток
	Прибуток, що не підлягає оподаткуванню
За характером використання прибутку	Нерозподілений прибуток
	Розподілений прибуток
За результатом господарювання	Позитивний прибуток
	Збиток
За періодом, що розглядається	Прибуток попереднього періоду
	Прибуток звітного періоду
	Прибуток планового періоду

Джерело: узагальнено автором.

ство понесло в процесі підготовки до їх реалізації.

Прибуток від позареалізаційних операцій є формальним і включається до категорії прибутку, оскільки він відображається у фінансовій звітності у вигляді сальдо між отриманими доходами та понесеними витратами за цими операціями. Цей прибуток формується внаслідок доходів (витрат) від пайової участі підприємства в діяльності інших підприємств, доходів (витрат) від облігацій, акцій та інших цінних паперів, випущених іншими емітентами, але належать підприємству; доходів (витрат) за депозитними вкладками підприємства в банках; а також отриманих (сплачених) штрафів, пені та інших санкцій [4].

При визначенні джерел формування прибутку з урахуванням основних видів діяльності виділяють прибуток від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Операційний прибуток виникає в результаті операційної (виробничо-збутової або основної, в залежності від специфіки конкретного підприємства) діяльності. Прибуток від інвестиційної діяльності частково об'єднує прибуток від позареалізаційних операцій (у вигляді доходів від участі в інших підприємствах, володіння цінними паперами та депозитними вкладками), а також частково прибуток від реалізації майна. Прибуток від фінансової діяльності визначається позитивним ефектом залучення капіталу зовнішніми джерелами за більш вигідних умов, ніж середньорічні [4].

За ознакою елементів, які визначають прибуток, розрізняють маржинальний, валовий (балансовий) і чистий прибуток підприємства. Характеристика прибутку залежить від ступеня "очищення" чистих доходів підприємства від

його витрат у процесі господарської діяльності. Чистий прибуток — це сума балансового прибутку, зменшеного на суму податкових платежів за його рахунок [5]. Валовий прибуток представляє собою суму чистого доходу від операційної діяльності після вирахування всіх операційних витрат, як постійних, так і змінних. (Балансовий прибуток є різницею між загальною сумою чистого доходу підприємства і загальною сумою поточних витрат).

В ході своєї підприємницької діяльності, на кінцевий економічний результат великий вплив мають фактори. Ці фактори можна розділити на дві

значущі категорії: зовнішні, на які підприємство не може впливати, та внутрішні, на які підприємство може впливати своїми заходами. Зовнішні фактори можуть мати значний вплив на величину прибутку, але не залежать від діяльності підприємства. До них належать природні умови, державне регулювання цін і тарифів, податкові ставки і пільги, процентні ставки тощо. Внутрішні фактори включають в себе виробничі і невиробничі. Наявність і використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів являють собою виробничі фактори, які, у свою чергу, поділяють на екстенсивні та інтенсивні.

Екстенсивні фактори, такі як обсяг коштів і предмети праці, фінансові ресурси, час роботи обладнання, чисельність персоналу та фонд робочого часу, впливають на процес отримання прибутку через "кількісні зміни". Інтенсивні фактори впливу на процес отримання прибутку включають підвищення продуктивності обладнання та його якості, використання прогресивних матеріалів і технологій їх обробки, підвищення кваліфікації та продуктивності праці персоналу, зменшення трудомісткості і матеріаломісткості продукції, вдосконалення організації праці і ефективного використання фінансових ресурсів, тобто за допомогою "якісних змін". До невиробничих факторів можна віднести соціальні умови праці та побуту, діяльність у сфері постачання та збуту, а також природоохоронні заходи. Усі ці фактори, що впливають на величину прибутку, можна зобразити на схемі (рис. 2).

Для того, щоб забезпечити досконалий механізм управління прибутком для українських суб'єктів господарювання в умовах війни можна запропонувати наступні заходи:

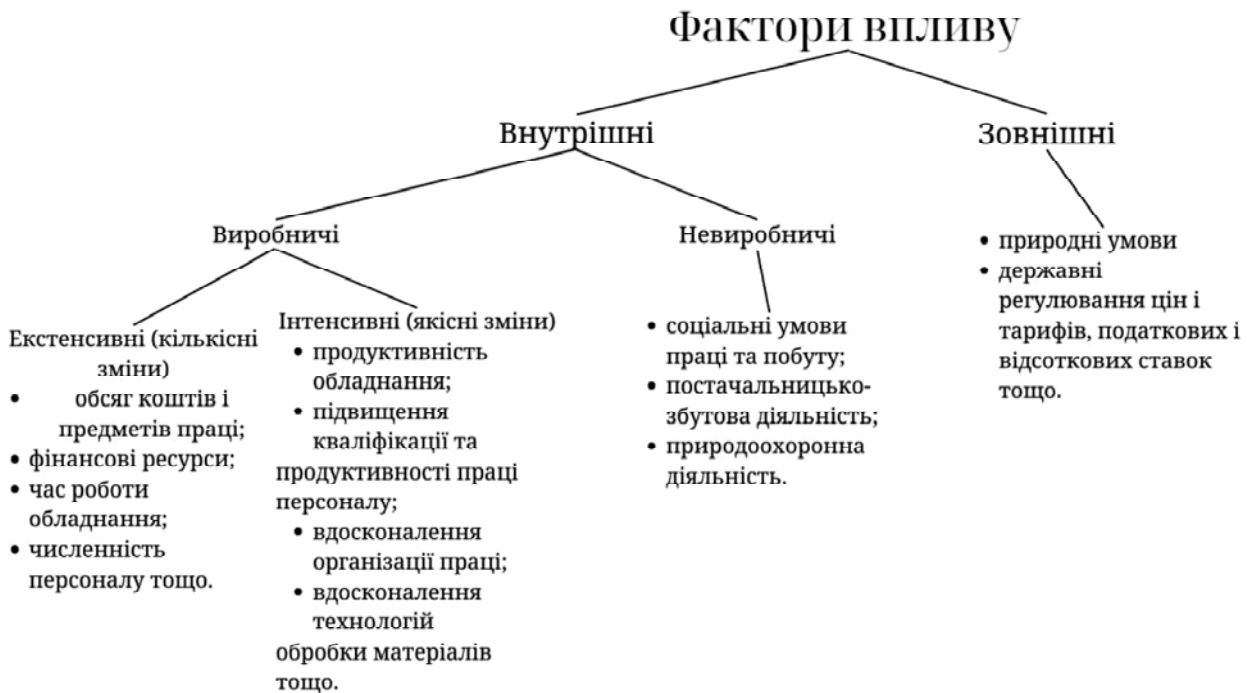

Рис. 2. Фактори впливу на величину прибутку

Джерело: розроблено автором.

— Розробка детального плану дій для адаптації до економічних викликів в умовах війни.

— Визначення пріоритетних напрямків та резервів для забезпечення стійкості прибутку.

— Збереження фінансової стійкості шляхом ретельного контролю над витратами та ефективного управління оборотним та основним капіталом.

— Використання фінансових інструментів для зменшення ризиків, пов'язаних із змінами валютних курсів та іншими економічними труднощами.

— Розгляд можливостей розширення або переорієнтації видів діяльності для зменшення впливу наслідків війни.

— Зосередження на впровадженні інновацій та нових технологій для підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого прибутку.

— Аналіз ідентифікації та зменшення ризиків військових конфліктів із застосуванням страхування та інших заходів.

— Взаємодія зі спільнотою, зокрема участь у соціальних програмах та ініціативах, для створення позитивного іміджу та забезпечення лояльності споживачів.

— Встановлення стратегічних зв'язків із іншими компаніями та урядовими органами для обміну ресурсами та інформацією для спільного успіху в умовах нестабільності.

— Розвиток програм для підтримки та мотивації персоналу в умовах стресу та невизначеності.

Ці заходи спрямовані на адаптацію та забезпечення сталого розвитку бізнесу в умовах війни, зменшуючи можливі ризики та максимізуючи можливості.

В умовах фінансово-економічної кризи та нестабільності економіки, а також враховуючи нинішню воєнну ситуацію, для багатьох підприємств стає складним процес планування прибутку. Це пов'язано із значними труднощами у прогнозуванні. Тим не менше, відмова від повноцінного планування фінансових результатів може призвести до втрати контролю над доходами і витратами, а також перешкодити прийняттю своєчасних стратегічних рішень [1]. У сучасних умовах підприємствам важливо акцентувати увагу на детальному плануванні господарської діяльності. Це стає критично важливим не лише для оптимізації фінансових показників, але й для виживання та успішної адаптації до економічних та соціальних викликів, спричинених війною. Використання планових розрахунків дозволяє підприємствам ефективно контролювати свої ресурси, а також оперативно реагувати на зміни в економічному середовищі.

Отже, в умовах війни важливість детального планування господарської діяльності наростає, забезпечуючи необхідний інструментарій

для адаптації, збереження фінансової стійкості та успішного функціонування підприємства на ринку.

ВИСНОВОК

В умовах війни підприємства, як і раніше, залишаються орієнтованими на досягнення прибутку та його подальше збільшення. Однак враховуючи виклики військових дій, існує необхідність адаптації управління прибутком для забезпечення стійкості та успішної підприємницької діяльності підприємства в умовах невизначеності. Розуміння того в якому напрямку діяти, може привести до позитивної динаміки. Необхідно застосовувати ефективні підходи до управління прибутком суб'єкта господарювання задля підвищення рентабельності виробництва та інвестиційної привабливості підприємства, зміцнення його конкурентоспроможності. У зв'язку з цим, методи управління прибутком необхідно вдосконалювати. Для підвищення прибутковості підприємства необхідно: постійно вести облік доходів і витрат, враховувати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, проводити ефективний маркетинг, стежити за продуктивністю праці на підприємстві, проводити ефективну цінову політику.

Література:

1. Бланк І.А. Управління прибутком. Київ.: Ніка+Центр, 2007. 768 с.
2. Вініченко І.І., Сітковська А.О., Горнюк Д.І. Особливості управління економічними результатами діяльності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2023. № 20. С. 4—8.
3. Горященко Ю. Г., Книш О. А. Практичні аспекти розвитку інвестиційної діяльності підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 9—10. С. 103—109.
4. Денисенко М.П. Заходи підвищення прибутковості підприємства. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 24—28. URL http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/5.pdf
5. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2012. 864 с
6. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: Навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2000. 207 с.
7. Масляєва О.О. Формування організаційно-економічних відносин в агропромислових підприємствах. *Агросвіт*. 2020. № 4. С. 105—108.
8. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник. Суми: Університетська

книга, 2005. 654 с. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/44620/1/Melnyk_-_Osn_stiy_rozv.pdf

9. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства. Київ.: КНЕУ, 2001. 457 с.
10. Сагайдак-Нікітюк Р.В. Управління господарською діяльністю підприємства: навч. посіб. Харків: Зebra, 2015. 256 с.
11. Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. Фінанси підприємств: підручник. Київ.: КНЕУ, 2012. 546 с.

References:

1. Blank, I.A. (2007), *Upravlinnia prybutkom [Profit management]*, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine.
 2. Vinichenko, I.I., Sitkovs'ka, A.O. and Horniuk, D.I. (2023), "Features of economic results management of agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 4—8.
 3. Horiaschenko, Yu. H. and Knysh, O. A. (2022), "Practical principals of development the investment activates of enterprses", *Naukovyj visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 9-10, pp. 103—109.
 4. Denysenko, M. and Zakharova, Yu. (2020), "Reserves for increasing the profitability of the enterprise", *Agrosvit*, vol. 1, pp. 24—28, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/5.pdf (Accessed 05 Feb 2024)
 5. Melnyk, L. H. (2012), *Ekonomika pidpryemstva [business Economics]*, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine.
 6. Ivakhnenko V. M. (2000), *Kurs ekonomichnoho analizu [The course of economic analysis]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
 7. Masliaieva, O. and Hunzur, I. (2020), "Formation of organizational-economic relations in agricultural enterprises", *Agrosvit*, vol. 4, pp. 105—108.
 8. Melnyk, L. H. (2005), *Ekonomika pidpryemstva [Business economics]*, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/44620/1/Melnyk_Osn_stiy_rozv.pdf (Accessed 05 Feb 2024).
 9. Pokropyvnyj, S. F. (2001), *Ekonomika pidpryemstva [Business Economics]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
 10. Sahajdak-Nikitiuk, R.V. (2015), *Upravlinnia hospodars'koju diial'nistiu pidpryemstva [Economic management of the enterprise]*, Zebra, Kharkiv, Ukraine.
 11. Poddyer'ohin, A.M., Bilyk, M.D. and Buryak, L.D. (2012), *Finansy pidpryemstv [Finance of the enterprises]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 06.02.2024 р.*